

ՄԱՁԼՈՒՄ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՔՈՅՐԵՐԸ

Անցեալ տարի նորից ուխտաւորներ եկան Ատամբուլից: Կարպիս Ուղուրլեանի ղեկավարած խմբի մէջ տարեցները գերակշռում էին այս անգամ: Եթէ Պարգեւ Ճիմէզեանին Հայաստանը հետաքրքրում էր տնտեսութեան զարգացման իրական հետաքննարկում, եւ տրամաբանական էր թուում յետպատերազմեան Գերմանիայի հետ տարուող գուգահեռը, քանի որ նա նգնածամից դուրս գալու ելքերի եւրոպական փորձն էր շեշտադրում, պատրաստ բերելու նաեւ անձնական փորձառութիւնն ու նպաստը, ապա դաշնակաեարուհի Վալանթին Մազլումը կարծես հասել էր երազի ու կեանքի գգայական խաչմերուկին, որտեղ երազը արուեստի ու մեծ սպասումի մարմնաւորումն էր, իսկ կեանքը՝ իրական Հայաստանը, ինչի ընկալումը դեռ երազից ամբողջապէս չի պակուել:

Այսօր դիմեցէք ցանկացած պոլսահայի՝ Մազլումների մասին հարցումով:

- Ֆիմն կը հարցնէք թէ՞ փոքր ժողովրդ՝ Վալանթին:

Անշուշտ նաեւ իմն է: Ճանաչելը քիչ է, գնահատում են: Մտաւորական շրջանակներում անմիջապէս կը փորձեն նշել, թէ իրենցից կամ ծանօթներից քանիսն են մասնագիտական դասեր առել ժողովրդից, որոնց արուեստագիտուհի լինելը նշանակ մի պահ խամբում է, քանի որ սաների յիշողութեան մէջ արթնանում է նրանց համար առաւել կարեւորագոյնը՝ Մազլում ժողովրդը ուսուցչուհիներ են: Իրականութեան մէջ, ի հարկէ, այդպէս չէ, արուեստում խաղացած նրանց դերը աւելի քան էական է եւ դիմորոշ, սակայն պոլսական իրականութիւնը պարզապէս ունի իր միւս, անթափոյց երեսակը, եթէ գրագէտ ես, եթէ ծառայում ես ազգային մշակութիւն, անկախ քան կուլտուրային, ակամայ արդէն ուսուցիչ ես: Շնորհներդ, գիտելիքներդ, բարոյագէտ աշխարհի քան համակարգը դու պարտաւոր ես փոխանցելու համայնքի նորահաս սերնդին:

Ազգային լինելութեան այլ գաղտնիք չունեն Մազլում ժողովրդը: Նրանց մէջ, անտարակոյս, նաեւ իմն են մարդուն, գնահատում են գործն ու նուիրումը եւ, ինչ խօսք, սիրում են ուսուցչին: Վերաբերմունքի այս երեք յատկանշաներից թանկագինը Մազլումների համար եղել է սէրը: Թողութից կրտսերը՝ Վալանթինը, որն արդէն մօտենում է ինքնորոշ տասնամեայ հանգրուանին, վկայում է, որ սէրը գալիս է նաեւ իմն եւ նուիրումին իբրեւ հետեւանք, իբրեւ անձանձիր աշխատանքի, ապա վաստակի դիմաց արդիւնք, իբրեւ հունձք, որին արժանի է մշակը: Այս խօսքերից յուզում է նա, կերկրուն է դառնում ձայնը, այս ամէնը առաջին հերթին դիտում է հասցեագրուած Ֆիմին, նրան, որ մահացաւ ուղիղ տասը տարի առաջ, 1988-ին, ութսունը բոլորելուց յետոյ: Յուզում է Վալանթինը, որովհետեւ քոչ մահից միայն ինը տարի անց է կարողանում կատարել նրա մէկ պատուէրը՝ Սուրբ Էջմիածնի մէջ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յանձնել Ֆիմի աշխատանքը՝ Բրամսի իւզանկարը: Գարեգին Առաջինը յայտնում է իր գոհունակութիւնը, յանձնարարում այն պատկերասրահի ցուցադրութեան համար: «Եթէ միայն Ֆիմին ո՛ղջ ըլլար...»,- մրմնջում են Վալանթինի շուրթերը:

Ատամբուլահայ նորագոյն մշակութի պատմութեան մէջ առանձնաշատու է Մազլում ժողովրդի դերը: Երկու արուեստագէտներ, երանգապնակի գոյները

ամբողջացնող երկու նուիրական դեմքեր՝ Ֆիմի և Վալանթին: Երաժշտութեան և կերպարուեստի, գրականութեան և թարգմանութիւնների մէջ հմտանալով՝ նրանք ստեղծեցին իրենց իւրայատուկ կղզիք, հմայքի, ներգործութեան իրենց դաշտը:

Ֆիմի Մազլումը ծնունդ է 1907-ին, Վալանթինից մեծ է երկու տարով: Երկուսն էլ մանկութիւնն անցկացրել են Պոլսի Պագր գիւղ արուստանում (ի դէպ, այստեղ է ծնունդ նաեւ «Մարմարա»-ի փառաբանուած խմբագիր Ռոպէր Հատտեհեանը, ի ետրէլ է նկատելի «ուշացումով», շուրջ երկու տասնամեակ յետոյ): Քոյրերը յաճախել են ծննդավայրի հայկական Պէգազեան վարժարան, գոհ են, աւելին՝ երջանիկ իրենց բաժին հասած ուսուցիչներից՝ Յակոբ Օշական (Զինադադարի շրջանին), Պետրոս Ատրուցի, որ յետագային պիտի տեղափոխուէր Կեդրոնական տնօրէնի եւնգամանգոյ, Խանեան, Քիւրթեհեան և ուրիշներ, որոնք որսացել են գեղեցիկ արուեստների նկատմամբ աղջնակների կայծը, մշակել խօսքի, գոյնի և երաժշտութեան ընկալունակութիւն:

Հոգածու ծնողները խորացնում են զաւակների ֆրանսերէնի իմացութիւնը, ինչից յետոյ բացում են դիւթիչ Փարիզի կրթական դռները: Ֆիմին յաճախում է «A. B. C.» և Սորբոնի համալսարանական դասընթացներ, ուսանում և երկու տարի աշխատում նկարչուհի Անդրէսի արուեստանոցում: Այդ ընթացքում աւարտում է նաեւ «Իրիկնային արուեստների» իգական վարժարանը: Ստամբուլ վերադարձը նշանաւորում է Համալսարան վալլուն մուտքով, որտեղ մասնագիտանում է ֆրանսիական լեզուագիտութեան, արուեստների, կրօնի և Բիւզանդայի պատմութեան մէջ: Այդ ընթացքում քիչ է նկարում, աւելի շատ արտանկարում է՝ գորացնելու ձեռքը, և նետում գրական-խմբագրական ասպարէզ: Երեսնական թուականներից նրա պատմութեան գրքերին, արուեստին վերաբերող նախադասական թերթի-գրութիւններին և այլազան թարգմանութիւններին կարելի է հանդիպել «Հայ կին», «Նոր լուր», «Մարմարա», համեմատաբար աւելի ուշ՝ նաեւ «Ժամանակ» և «Քուլիս» պարբերականներում: Արդիւնաւէտ աշխատակցում է լիբանանահայ «Այգ» օրաթերթին:

Ֆիմի Մազլումի խանդավառագին աշխարհն է գրականութիւնը: Քրոջ անմիջական ջանքերով ինճուսական թուականներին առանձին հատորներով լոյս են տեսնում ժամանակին պոստական մամուլի մէջ սփռուած նրա խորհրդածութիւնները կերպարուեստի նշանաւոր գործիչներ Պ. Պիկասոյի, Ա. Թուլուզ-Լորլէի, Վ. Վան-Գոգի, Մ. Շագալի, Գոյայի մասին «Երանգապակի անմոռանալի վարպետներ» ենթախորագրի ներքոյ, որոնք կերպով մը նաեւ իր ուսուցիչներն էին, ինչպէս նաեւ եւրոպական գրականութեան և պատմութեան սիրելի դարձած դեմքերի մասին յուզիչ, ուսանելի ակնարկները, որոնք երեսնամեակին հանում գրական նախադասութիւն և գեղարուեստական մտածողութեան անուրանալի շնորհ: Կ'ուզեցնային մասնաւորապէս Ա. Էդգար Պոլի, Ա. Դոդէի, Մ. Սքիւարտի, Զ. Ռեկամիէի, Ու. Զերշլի, արժուանական աների և տերերի մասին տրուած յայտնի և անյայտ էջերը, ուսուցիչներին վերաբերող երախտագէտ գրութիւնները: Կրտսեր քոյրը մասնաւոր խնամքով էր վերաբերում Ֆիմիի արձակ բանաստեղծութիւններին և ընտիր թարգմանութիւններին՝ Պ. Բուրժէից, Է. Հեմինգուէյից, Ա. Յվայգից, Վահէ Քաչայից, Եւէլ Դայանից և ուրիշներից: Քրոջ կազմած գրքերից յիշատակենք «Անձր և անցք» (1995), «Նոր քաղաք» թարգմանական հատորը (1994), «Բանախօսութիւններ» անյուսկնոտ խորագրով, սակայն ստեղծագործական ինճուստիպ ձեռագիր բերող հատորը (1955), ուր Ֆիմին երեսում է գեղարուեստական հայեացքով, մայրենիի և ֆրանսերէնի բարձր տիրապետումով, մշակութային-կրթական ազնիւ շահագրգռութեամբ:

Նպատակալից, ընդգրկուն էր նաև երիտասարդ Վալանթինի ուսումնառութեան ծրագիրը ե՛ւ Ֆրանսիայում, ե՛ւ Ստամբուլ վերադարձին: Փարիզում նա աւարտում է Ecole Normale de Musique-ի դաշնամուրի բաժինը՝ առաջնորդ ունենալով կատարողական արուեստի այնպիսի փայլուն դեմքեր, ինչպիսիք են Ն. Բուլանժեն, Ժ. Դանդելյոն, Լ. Լելից, Կոթթոն և այլք: Ընդհանուր գարգացման պահանջը տանում է նրան Սորբոնի համալսարանի գրական դասընթացներին, ինչը օգնում է իրեն գտնելու երաժշտական յոյզերի աշխարհը բառերով վերակազմաւորելու գաղտնիքը, իր իսկ արտայայտութեամբ: Ստամբուլ վերադարձին, 1939 թուականից ի վեր, ինքնահաստատման ձգտումը տանում է նրան համարձակ քայլի: Ղիմում է արդիւնաւէտ մեծահամերգների: Նշանակալից էր այն ժամանակներում գրեթէ եզակի իր որակի մէջ Ստամբուլի սիմֆոնիկ նուագախմբի հետ տուած համերգը, Միլիէնտիսեանի խմբավարութեամբ, ուր Վալանթին Մազլումը կատարում է Է. Գրիգի դաշնամուրի կոնցերտը: Վաղամեռիկ տաղանդաւոր ջութակահար Նդուարդ Մարկոսեանի հետ մասնակցում է բազմաթիւ նուագահանդէսների: Կատարողական բարձր հնչումով են առանձնանում Վ. Մազլումի տարաբնոյթ համերգները Ստամբուլում թէ Փարիզում: Քչերն են այսօր, ի հա՛րկէ, յիշում յիսունական թուականներին նրա վարած կոնցերտը ռեսիթալները՝ թուրքական ձայնասփիւտով տասը տարի շարունակ, արեւմտեան երաժշտութեան նուիրուած «հինգշաբթիների» մեկնական յայտագրերը, որով հանդէս էր գալիս նոյն շրջանում տեղի հեռուստատեսութեամբ՝ Ստամբուլի նարտարագիտական Համալսարանի պատուէրով: Բարի և անմոռաց յիշատակներ է արթնացնում հեռաւոր 1951 թուականի ժնեւի միջազգային մրցանակաբաշխութիւնը, որտեղ հայազգի դաշնակահարուհին իրաւունք է նուանում հանդէս գալու եզրափակիչում ուժեղ մրցարդների հետ:

Այս ամէնի մասին խօսում են վկայագրերը, գրքերը, մրցանակները, իսկ լինել ոչինչ չի ասում: Թրբոուն ծայրը չէ այստեղ էականը, պէտք է ջանաս հասու լինել ներաշխարհից եկող կանչին, թէ ինչ նախապահով է այս ամէնը սիրտը հպարտութեամբ լցնող կենսագրութիւն դարձել: Սա՛ է ապրուած կեանքը: Կեանք, որ շարունակւում է նոր չափումներով՝ անընդմէջ և անձանձիր անձամբնութեան և կատարածի վերիմաստաւորման, վերաքծելորման անդուլ ճիգի մէջ: Օսմանլէյի վրայ գտնուող իր տանն էմ: Լուռ է, երբ նայում եմ յուշերը լայնածող լուսանկարներին, պատուգրերին, բոլոր սենեակների պատերից մեր գրոյցին յր ներկայութիւնը պարտադրած Ֆիլիի նկարներին, թերեւս Վալանթինը լուռ չէ, ներքին գրոյցի է բռնուել անցած ժամանակի հետ, գրոյց, որ միայն սկզբում է անուսասանելի ինձ, ինչպէս անտես ժամանակը, բայց որ աստիճանաբար մտնենում է, բացում իր ծալքերը, դառնում սիրելի: Մտնենում եմ նրա դաշնամուրին: Փակ է: Ուշադրութիւն եմ դարձնում, փոշին նոր է վերցուած, մաքրամաքուր է, տեսնես՝ ի՛նչ յաճախականութեամբ է այժմ նուագում: Կամ՝ նուագում է:

Այժմ, երբ վաղուց վերադարձել եմ նրեւան, յամախ եմ մտաբերում իմ այցը այդ խելացի ծեր կնոջը: Այն ժամանակ էլ չէր անում խնդրելի՝ ինչ-որ մի բան նուագելու: Չասացի: Լա՛ւ արեցի, թէ պիտի պնդէի: Չգիտեմ: Օգոստոսեան այդ օրը ինքը բացեց երաժշտական նորագոյն հզօր սարքերի համեմատութեամբ հնատիպ, պարզունակ, բայց դրանով իսկ կրկնակի թանկ ու պահի համար գտնուած նուագարկիչը, և է. Գրիգի եանրածանօթ հանդիսաւոր հնչիւնները սենեակում տարածուեցին մտերմիկ արտիստութեամբ: Հիմա կարելու էր, թէ ում կատարումն էր այդ: Չեմ էլ յիշում: Կարելու էր արուեստի ներգործութիւնն էր, այն պատրանքը, որին մենք երկուսս էլ այդ պահին լռելիայն տրուեցինք: Ուժի՛, երիտասարդութեան՝

ճուգաբանողներ էր դա, որ պիտի յիշեցներ իր երբեմնի վառահանդերձ Միսեղենտիսեանի ճուգապիսիքի հետ: Գուցէ այսօր ձեռքի անցկատ դաւանան դողը բոլլ չէր տալու բարձր զգացողութիւնը վերապրելու համար, ինչը ինձ նման մէկը կարող էր եւ չհասկանալ: Այն յարմար միջոցը չէր տիրապետող զգացումի թարգման լինելու հանապարհին: Ահա թէ ինչու ես իմաստնաբար ընտրում է իր անցեալ ժամանակը՝ ճուգարկիչի օգնութեամբ: Նշանակում է, ես եւ ես ընտրում եւ նախընտրում եմք պատրանքը: Եւ ես զգում եմ, առաջին անգամ իմ կեանքում, որ ես պտտելի վարձելով ժամանակի պաշքը, ցանկանում եմ ես բերել կորուսի հնչիւնների արդար իշխանութիւնը:

Մեք ամենքս ցանկանում եմք մեր երիտասարդութեան ժամանակը: Վալանթին Մազլումը բացատրութիւն չէ:

Ի՞նչ լաւ է, որ ինքը դաշնամուրին չմտնեցաւ:

Իսկ ժամանակի աղօրիքը անողոք «Նշագահութիւն» ունի: Երազի նման է թոչում մեզ սահմանուած ժամանակը՝ սպառնալով կորստեան արահետները վրայ փոշիացնել սահող-անհետացող յուշերը: Այս կենսական զգացողութիւնից էլ ծնունդ է առել Վալանթին Մազլումի «Երազի նման...» ոչ ստուար կազմով գիրքը 1993 թուականին, ուր գետեղուած են պատմուածքներ՝ ամբողջական-խոհազրական նօթեր, փարիզեան ուսանողական շրջանի տպաւորութիւններ:

Յիմի եւ Վալանթին Մազլումները նոր երանգ են յաւելում պոլսական նորագոյն մշակույթի պատմութեանը: Նրանք իրենց հարուստ կեանքը վերախմբագրելու կարիքը չունեցան, եթէ-նրի արդարացումների եւ շտկումների չգնացին, ապրեցին այն, ինչ տալիս է Աստուած: Նրանք տուեցին այն, ինչ արարումի երջանկութեան, ներըմբռնումի հետ կարող է աղբսուել: Գեղեցիկի հետ:

Այս ամէնը պարզ մի անուն ունի՝ վաստակ: Իսկ գնահատութիւնը նոր-նոր առաջին քայլերն է անում:

ՍՈՒՐԵՆ ԳՍՆԻԷԼԵՍՆ
Բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր